

УДК 37(091)(477)"19/20"

Т. Сич, кандидат педагогічних наук, доцент ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, Україна, tel: +380954947180, e - mail: tany-sych@mail.ru, контактна адреса: 04213 м. Київ, проспект Героїв Сталінграда, 47-а/10

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX– ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто загальні положення періодизацій розвитку історичних явищ, основні підходи до періодизації історії освіти в Україні, розвитку вітчизняної педагогічної науки, з'ясовано сутність поняття „періодизація”, обґрунтовано періодизацію розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX – початок XXI століття).

Ключові слова: періодизація, управління освітою, методологія, розвиток методології, періодизація розвитку методології.

Sych T. V., Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of Luhansk Taras Shevchenko National University, city Starobilsk, tel: +380954947180, e - mail: tany-sych@mail.ru

Periodization of development in methodology of research of problems in management of education in the history of national pedagogy (the second half of the XX century - beginning of the XXI century)

The article deals with general theses of periodization in development of historical events, the main approaches to periodization of the history of

education in Ukraine, development of national pedagogy, the essence of the concept „periodization” is defined. Periodization of development in methodology of research of problems in management of education in the history of national pedagogy (the second half of the XX century - beginning of the XXI century) was grounded on the basis of paradigmatic approach that makes it possible to trace the phenomenon in different phases and periods of development of Ukrainian system of education and science. The introduced periodization is based on the specific processes of genesis of educational ideas, formation of the national educational system, advancement of education management theory and changes in educational and management paradigms, the combination of economic, political, ideological and cultural factors.

Keywords: periodization, management of education, methodology, development of methodology, periodization of development in methodology.

Сыч Т.В., кандидат педагогических наук, доцент, ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, г. Старобельск, Украина, tel: +380954947180, e - mail: tany-sych@mail.ru

**Периодизация развития методологии исследования проблем
управления образованием в истории отечественной педагогической
науки (вторая половина XX – начало XXI века)**

В статье рассмотрены общие положения периодизаций развития исторических явлений, основные подходы к периодизации истории образования в Украине, развития отечественной педагогической науки, выяснено сущность понятия „периодизация”, обоснованно периодизацию развития методологии исследования проблем управления образованием в истории отечественной педагогической науки (вторая половина XX – начало XXI века).

Ключевые слова: периодизация, управление образованием, методология, развитие методологии, периодизация развития методологии.

Вступ. Періодизація існування та розвитку будь-яких явищ, тобто визначення певних періодів – одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання. Для розгляду явища у його історичному розвитку, розуміння цього процесу є вкрай важливими критерії-упорядники, які впорядковують історичні дані. Таким критерієм розвитку виступає наукова періодизація. Одночасно періодизація вистає як методологічний засіб, інструмент пізнання об'єкту, сприяючи уточненню чи трансформації первісного образу, відбиваючи логіку процесу розвитку об'єкту пізнання. Як відзначає О. Сухомлинська, проблема періодизації – одна з найголовніших наукових проблем, особливо гуманітарної сфери: від того, що береться за основу періодизації, який контекст вкладаємо в той чи інший період, що виступає рушійною силою зміни періоду, відбувається розгортання певного науково-дослідницького поля. Чітка періодизація дозволяє зрозуміти структурні особливості науки, генезис та еволюцію її ідей, концепцій, методів, тенденцій розвитку; полегшує виявлення її внутрішніх закономірностей, дає можливість наукового узагальнення [5, с. 37 – 54]. Тому питання розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX – початок XXI століття) потребує визначання періодів її розвитку.

Аналіз публікацій. Першим, хто звернувся до проблеми наукової періодизації українського історичного процесу був Михайло Грушевський. Періодизація розвитку історико-педагогічної думки опрацьовувалася у роботах А. Бондаря, М. Грищенка, М. Гриценка, О. Дзеверіна та ін. Значний внесок у розробку підходів до вирішення питання періодизації процесів розвитку системи освіти в Україні зробили О. Адаменко, Л. Березовська, В. Берека, Я. Бурлака, Н. Гупан, А. Димитрієв, В. Кравець,

В. Курило О. Сухомлинська, Є. Хриков, О. Черкасов. За останні п'ять років проблема періодизації розвитку вітчизняної педагогічної науки та окремих аспектів розвитку теорії управління розглядалася у дисертаційних дослідженнях Т. Кочубей, І. Лебідь, Л. Наточий, О. Петренко та ін. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що періодизація розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки залишається недостатньо розробленою та маловивченою.

Мета статті – обґрунтувати періодизацію розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX – початок XXI століття).

Матеріал і результати дослідження. Періодизація від (*зр.*) – поділ процесів розвитку на основні періоди, що якісно відрізняються один від одного. Об'єктом періодизації виступає явище-процес, який розглядається у його розвитку у виокремленні конкретні інтервали часу. Отже, періодизація, традиційно базується на принципі розвитку. В залежності від того, яка ідея (теорія) розвитку буде покладена в її основу, вона може мати різні варіанти. Фактори, що визначають специфіку періодизаційної моделі, наступні: історичні та національно-регіональні характеристики; пріоритетна модель історії (прогрес, регрес, циклічність, флуктуація, множинність траєкторій, пульсуюча тощо); еволюційний чи функціональний підхід до системи координат, у яких вибудовується періодизація та ін.

О. Школа зазначає, що періодизація – це поділ всього процесу розвитку науки на відрізки часу, які відрізняються один від одного специфічними особливостями, встановленими на основі об'єктивних критеріїв та принципів. Цей поділ може мати загальний характер і мати відношення до цілої науки або її частини, якій притаманні певні відмінні риси, що зумовлюють більш детальне виділення часових рамок. Тому періодизацію структурно можна представити таким чином: епоха, період,

етап [7]. Відносно періодизації історії педагогіки історична епоха охоплює суму різноманітних соціально-економічних, дидактичних, психолого-педагогічних явищ та процесів. Особливості історичних епох розвитку педагогічної науки мають безпосередній вплив на існуючу в їхніх межах методологію пізнання, дослідження в галузі управління освітою тощо.

Межі історичної епохи носять умовні та динамічні риси. Проте розуміння історичної епохи передбачає визначення провідних тенденцій розвитку досліджуваних явищ. У порівнянні з періодом епоха є більш загальним поняттям. Період – проміжок часу, протягом якого відбувається певний процес. У свою чергу період більш загальне поняття, ніж етап як відрізок часу у розвитку будь-якого руху, процесу. Етап виступає як частина періоду і може відрізнятися передусім тим, що включає основні, найважливіші події періоду, несе в собі, так би мовити, його сутність. Разом з цим можуть існувати етапи підготовчого характеру, завершення того, що зроблено впродовж основного етапу, етапи затишку та інші [7].

У нашому дослідженні ми будемо спиратися на розуміння поняття „періодизація” за Н. Гупаном як логічного „...розмежування досліджуваного періоду у відповідності до якісної характеристики його стосовно самостійних окремих етапів. Така характеристика має відображати як загальні закономірності розвитку громадського життя, так і специфічні за своїм змістом, а також істотні моменти основних методів і форм генези проблеми та визначальних етапів її розвитку” [4, с. 13].

Процес розвитку методології невід’ємний від розвитку науки. В цілому. Визначення періодів розвитку методології дослідження проблем управління освітою передбачає вивчення підходів до періодизації історії педагогічної науки, періодизації розвитку вітчизняної теорії управління освітою.

О. Черкасов, виділяє два рівні логічного відтворення історії науки: в одному з них історія постає як процес виникнення, формулювання та розв’язання наукових проблем, як послідовна розробка концептуального

інструментарію. У даному контексті для історико-педагогічного напрямку важливе значення має структурування предмета дослідження, виділення провідних етапів його розвитку, характеристика функцій та завдань досліджень, фіксація появи нових ідей, змін та трансформацій концепцій тощо. Другий рівень реконструкції пов'язаний із дослідженням соціального та культурно-історичного аспекту наукового знання. В цьому плані наука виступає як складна соціально організована інституція, діяльність якої тісно пов'язана з соціальними чинниками або безпосередньо обумовлена ними [6]. Науковець виділяє два підходи до створення схем періодизації історії освітнього процесу – тематико-хронологічний та проблемно-хронологічний, що знайшло відбиток у концепціях історії освіти Г. Попова, В. Роднікова, О. Селіхановича, М. Максаковського, П. Юркевича, М. Лілеєва та ін..

У працях з історії педагогіки радянських часів (А. Бондаря, М. Гриценка, М. Гриценка, О. Дзеверіна та ін.) періодизація розвитку школи та педагогічної науки цілком відповідала більшовицькій періодизації історії УРСР та історії комуністичної партії України. Розвиток історико-педагогічної думки прямо пов'язувався з п'ятирічними планами, партійними з'їздами та постановами.

Довгий час в основі періодизації вітчизняного історико-педагогічного процесу була концепція національно відродження, становлення української державності (Я. Бурлак, Ю. Руденко, Л. Медвідь та ін..) [3]. Недоліком цього підходу є підпорядкування періодизації історії педагогічної науки періодизації вітчизняної історії.

Критерієм періодизації історії освіти та педагогічної думки в Україні Н. Гулана виступає саме розвиток методології. Вчений виокремлює такі періоди: I – 1917 р- 20 рр XX ст. – формування нових тенденцій у вітчизняній історії педагогіка; II – 30 - і – перша половина 80-х років XX ст. – розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки на засадах марксистської ідеології; III – друга половина 80-х – 90-і роки XX ст. –

переосмислення історико-педагогічного процесу з нових методологічних позицій і створення національної науки [4].

Найбільш визнаною серед вітчизняних науковців є періодизація розвитку педагогічної думки в Україні в контексті національного відродження академіка АПН України О. Сухомлинської. Вона спирається на загальне сучасне трактування періодизації української історії та поклала в основу розроблення періодизації культурно-антропологічний та цивілізаційний підходи. Питання періодизації в науці дослідниця пов'язує з виникненням кризи, яку вона розуміє як стан перелому, відмирання деяких положень, ідей та прийняття нових. З цих позицій нею вичленовані 7 періодів розвитку української педагогічної думки. В межах нашого дослідження цікавим є визначення етапів у останніх двох періодах, а саме:

VI період: 1920 – 1991 рр. – українська педагогічна думка і школа за радянських часів (етапи: I – 1920–1933 рр. – експериментування і новаторства; II – 1933–1958 рр. – українська педагогіка як складова „російсько-радянської” культури; III – 1958–1985 рр.: українська педагогічна думка у змаганні за педагогічний розвиток; IV – 1985–1991 рр. – становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в рамках радянського дискурсу);

VII період: 1991 – сьогодні – розвиток педагогіки і школи в Україні [5, с. 37 – 54].

Ця періодизація дає чітке уявлення щодо еволюційних етапів розвитку педагогічних ідей, поглядів та систем, що їх продукували українські мислителі практично впродовж усієї нашої історії.

В рамках нашого дослідження цікавою є періодизація формування управлінської діяльності з фахової підготовки магістрів із менеджменту освіти, здійснена у докторській дисертації В. Берека: I етап (до 90-их рр. XIX ст.) характеризується відсутністю наукових поглядів на систему управління; II етап (90-ті рр. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) – новими підходами до управлінської діяльності; III етап (30-ті рр. – 1941 р.) –

посиленням контролюючої функції управління; IV етап (1941–1945 рр.) – роботою у воєнних умовах; V етап (1945 р. – 60-ті рр. XX ст.) характеризується виникненням і поширенням ідей психологічної підготовки менеджерів до професійної управлінської діяльності; VI етап (60-ті рр. XX ст. – 1991 р.) – появою нових підходів до управлінської діяльності; VII етап (1991 р. – до наших днів) – формуванням фахової підготовки менеджерів освіти в умовах незалежності України [2].

Зазначена періодизація пов'язана з виникненням і розвитком науки управління, на яку впродовж XX ст. суттєво вплинули управлінські школи та управлінські підходи (кількісний, процесуальний, системний, ситуаційний). Розгляд цієї періодизації надає змогу стверджувати, що саме з другої половини XX ст. у вітчизняній науці виникає проблематика щодо управління освітою та підготовки професійних керівних кадрів.

Особливий інтерес для нашого дослідження має періодизація розвитку вітчизняної педагогічної науки та теорії управління освітою О. Адаменко. Науковець спирається на парадигмальний підхід, який передбачає розгляд внутрішньої логіки розвитку педагогіки з точки зору виникнення, трансформації, взаємодії різних парадигм. Парадигмальний підхід до вивчення історії розвитку науки сформувався на основі концепції розвитку науки та наукового знання Т. Куна. В останні роки шляхи застосування цього методологічного підходу в історико-педагогічних дослідженнях обґрунтовували в своїх роботах М.В. Богуславський, Л.Ц. Ваховський, Б.С. Гершунський, Г.Б. Корнетов, О.І. Пометун, О.В. Сухомлинська та ін. Його застосування дає змогу в основу періодизації розвитку української педагогіки в другій половині XX століття покласти не соціокультурні детермінанти, а саме науково-педагогічні чинники, що зумовлює його використання до створення періодизації й в нашому дослідженні.

О. Адаменко відмічає, що в Україні протягом другої половини XX століття розвиток теорії управління освітою відбувався від орієнтації

досліджень на ідеологічні чинники, партійні настанови до орієнтації на логіку розвитку науки. До 90-х років теорія управління освітою розвивалася шляхом вивчення та узагальнення досвіду управління на основі індуктивного методу, в теорії управління переважали емпіричні підходи до визначення змісту управлінської діяльності окремих керівників, зв'язок теорії управління освітою з іншими галузями педагогіки був слабким, теорія управління освітою функціонувала в межах єдиної авторитарної управлінської парадигми. Більшість публікацій з управління того часу спрямовані на розкриття вузького кола одних і тих же питань (змісту, форм та методів управлінської діяльності тих чи інших керівників навчальних закладів), узагальнення та догматизацію існуючого досвіду управління, відторгненням інноваційних ідей, ізоляцією від світових досліджень у галузі управління освітою. Вони виконували не наукові, а переважно методичні функції та не забезпечували значного прирощення наукового знання.

Починаючи з 90-х років формується створення цілісної вітчизняної управлінської теорії; поступово набуває поширення дедуктивний шлях розвитку теорії управління, у наукових дослідженнях обґрунтовуються цілісні моделі управління закладами освіти, починають поширюватися системні дослідження, у яких проблеми управління, виховання, навчання вирішуються в комплексі, поширюється орієнтація на створення варіативних моделей управління освітніми установами, створюються оригінальні теорії з урахуванням світових тенденцій розвитку менеджменту [1].

Аналіз наукових праць надає змогу зробити висновок, що саме починаючи з 50-х років XX ст. можна говорити про розвиток вітчизняної теорії управління освітою. Орієнтація вітчизняних вчених на положення загальної теорії управління та теорії соціального управління призвело до того, що у більшості вітчизняних школознавчих роботах фактично здійснено перенесення загальних положень теорії управління на освітнє

підґрунтя. Після розпаду СРСР у 90-х роках Україна вступила в стадію створення власного наукового простору. Цей процес торкнувся й української педагогічної науки. У роки незалежності в Україні відмічається зростання уваги науковців до проблем управління освітою. Економічні реформи, модернізація системи освіти, політичні, суспільні зміни сприяють розширенню кола наукових проблем, виникненню низки складних проблем науково-педагогічного, управлінського характеру, пошуку нових методологічних підходів, що знайшло відображення у наукових працях вітчизняних вчених. У цей час дослідження проблем управління освітою в Україні здійснювалися на засадах методології науково-педагогічних досліджень. Але проблематика цих досліджень досить часто виходить за межі педагогіки й потребує пошуку нових засобів та методів вирішення задач досліджень. У 2005 р. наказом ВАК України у Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань було виокремлено спеціальність 13.00.06 – „Теорія і методика управління освітою”, за якою досліджується методологічне, теоретичне та прикладне забезпечення функціонування і розвитку всіх рівнів управління освітньою галуззю. Саме в цей час посилюються процеси інтеграції освіти України до Європейського освітнього простору. З 2005 року Україна бере участь у Болонському процесі, що дає змогу розширення науково-педагогічного досвіду, зокрема досвіду управління освітою, методології дослідження проблем управління освітою.

Отже, дослідження історії процесу розвитку вітчизняної теорії управління освіти як складової педагогічної науки, аналіз існуючих підходів до періодизації цього процесу дає нам змогу щодо визначення періодів розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки, а саме:

I період – 50-і – 90 – рр. XX ст. : розвиток методології в межах марксистської ідеології та авторитарної управлінської парадигми;

II період – 90-і рр. XX ст. – 2005 р.. XXI ст. : розвиток системної методології в процесі формування національної педагогічної науки, вітчизняної теорії управління.

III період – 2005 р. XXI ст. – теперішній час : розвиток методології у межах спеціальності „Теорія і методика управління освітою”, під впливом інтеграційних процесів до європейського освітнього простору та наукових традицій.

Висновок. Періодизація розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки (друга половина XX ст. – початок XXI ст.) зумовлена специфічними процесами генези педагогічної думки, становлення вітчизняної системи освіти, розвитку теорії управління освітою, а також змінами освітніх та управлінських парадигм, сукупністю економічних, політико-ідеологічних та соціокультурних чинників. Парадигмальний підхід дає змогу простежити досліджуване явище на різних етапах і періодах розвитку української системи освіти та науки. Встановлена періодизація має виступити як інструмент для виявлення особливостей та загальних закономірностей щодо розвитку методології дослідження проблем управління освітою в історії вітчизняної педагогічної науки.

Список використаних джерел

1. Адаменко О.В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині XX століття: автореф. дис. доктора. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Адаменко О.В. – Луганськ, 2006. – 46 с.
2. Берека В.Є. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти. – автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 – „Теорія і методика професійної

освіти” . – К.: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, 2008. – 40 с.

3. Бурлака Я.І. З історії вітчизняної педагогіки : завдання, пошуки, проблеми / Я. Бурлака, Ю. Руденко // Рід. шк. – 1992. – №1. – С. 7 – 13.

4. Гупан Н.М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Н.М. Гупан. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. – С. 5 – 13.

5. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О.В. Сухомлинська // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України.– Частина 1. – Харків : ОВС, 2002. – С.37 – 54.

6. Черкасов О.В. Формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Черкасов Олексій Володимирович. – К., 2004. – С. 54 – 59.

7. Школа О.В. Критерії періодизації та основні періоди розвитку методичної думки з фізики в Україні /О.В. Школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php>.

References:

1. Adamenko O.V. Rozvitok pedagogichnoї nauki v Ukraїni v drugij polovini KHKH stolittya: avtoref. dis. doktora. ped. nauk : spets. 13.00.01 „Zagal'na pedagogika ta istoriya pedagogiki” / Adamenko O.V. – Lugans'k, 2006. – 46 s.

2. Bereka V.Є. Teoretiko-metodichni osnovi fakhovoї pidgotovki magistpiv z menedzhmentu osviti. – avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk za spetsial'nistyu 13.00.04 – „Teopiya i metodika ppofesijnoї osviti”. – K.: Institut pedagogichnoї osviti i osviti doposlikh APN Ukraїni, 2008. – 40 s.

3. Burlaka YA.I. Z istoriï vitchiznyanoi pedagogiki : zavdannya, poshuki, problemi / YA. Burlaka, YU. Rudenko // Rid. shk. – 1992. – №1. – S. 7 – 13.
4. Gupan N.M. Istoriohrafiya rozvitku istoriko-pedagogichnoi nauki v Ukraïni / N.M. Gupan. – K. : NPU im. M. Dragomanova, 2000. – S. 5 – 13.
5. Sukhomlins'ka O.V. Periodizatsiya pedagogichnoi dumki v Ukraïni: kroki do novogo vimiru / O.V. Sukhomlins'ka // Rozvitok pedagogichnoi i psikhologichnoi nauk v Ukraïni 1992 – 2002. Zbirnik naukovikh prats' do 10-richchya APN Ukraïni.– CHastina 1. – KHarkiv : OVS, 2002. – S.37 – 54.
6. CHerkasov O.V. Formuvannya zagal'noteoretichnikh osnov doslidzhennya istoriï osviti v Ukraïni (druga polovina KHIKH – pochatok KHKH stolittya): dis. kand. ped. nauk : 13.00.01 / CHerkasov Oleksij Volodimirovich. – K., 2004. – S. 54 – 59.
7. SHkola O.V. Kriteriï periodizatsiï ta osnovni periodi rozvitku metodichnoi dumki z fiziki v Ukraïni /O.V. SHkola [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php>.